ZRZESZ KASZËBSKÔ

CZĄDNJIK
KASZEBSKJICH ZAJMOV

V MJONO BOSKJI
NORODNI VZENJIK

Vëdovającí i redaktor wodpovjedzalni:
IGNACY SZUTENBERG – GDYNIA
ul. Swiętojańska 16.

»Zrzesz Kaszëbskô« vëchodô 1 roz v mjesąci. Przedpłatnô je rocznje 3.50 zł; kvartalnje 0,90 zł. Cządk 30 gr.

NR 8 | KARTUZE Zélnjik 1937 | ROK V

PRZEDNI NOKOZE KASZEBSKJI KULTURË

Za novożnjeszi nokoz kulturalni ruchu kaszebskjigo wuvożajemë worganizované dejové inteligenceji. Ten cél przësvjicoł „Zrzeszë“ wod samech ji zeczętkov. Inteligent z nóterë mô sę do vseapartnoscë (individualizmu). Vseapartnota meszlenjô v gvesni mjarze je tą samą, co kultura meslovô. Znądka momë, że inteligent colemało je vseapartnikę v lechi znance słova i też aspołeczni. Le vižavni stąpjeń vësztołcenjigo vëprovodzivô z bezszeku vseapartnigo i nastavë społeczni.

Wu kaszebskji inteligenceji dochodô do te dregô vjolgô zemkosc: inteligencejô vëchodającô z kaszebskjigo ledu, sztołcącô sę v kulturze czesto polskji, v szkołach njeroz wo vargji nastavje dlo regjonalnech jistnot stovô sę cezą ledovą. Kultura meslovô na wogle mô nastavę vënorodovjającą i dzelącą. Znomë to dobrze, że przez sztołcenjé povstovô mur njerozmjenigo mjidze senę a starszima, mjidze jednostką a jego ledę. Norod polskji procem szkole cezińca stovjoł dlote mocni i vjidni nacjonalizm. Wo kaszebskjim nacjonalizmje nji może bëc gvesno movë. Ale më muszimë podkreslec momenta jistni naszi kulturë i domogajemë sę wuvzględnjenjô regjonalizmu v szkołach v vjele vjikszi mjarze, njigle dotądka. V te ortnech varunkach le belnjeszi i vortnjeszi jednostkji z vestrzod inteligenceji kaszebskji przejęłë sę mjełotą do kaszebjiznë, a młodi z njich v vjolgjim parce sę zeszlë kol „Zrzeszë“. Starszé pokolenjé je bezmała wobojętné a navetka vargo nastavjoné dlo meslë kaszebskji, przejęté je jesz przed vojną ideologiją norodni demokraceji. Novjikszą podporą kulturë kaszebskji są przedevszetkjim volni zavode (advokace, lekarze itd.). Nje je przëpodkę, że Cenova i Majkovskji to lekarze, to znaczi ledze njezależni i stikający sę z svojim ledę. Vjicij mog be jesz zrobjic kler, mający nawogle lepszi varunkji dlo zbożni prôce kulturalni.

Le nje je vjele takjich, chterni sę vëzbelë njeszczestlevigo dzedzictva cezińcovigo: parłęczenjô religiji z politiką. Mjejmë jednak nodzeję, że v młodszim pokolenjim je vjicij tech ksidzov, chterni z nokozę religijnim parłęczą nokoze kulturalni.

Dregą nopjilovnjeszą spravą po zworganizovanjim dejovim inteligenceji, je dlo kaszebskji inteligenceji sprava movë (jęzeka). Je to nokoz literackji i worganizacijni, leno że bez cali inteligenceji kaszebskji nji może bëc zrobjoné.

Rozbjicë movë Kaszebov wodbjijô sę też i na movje kulturalni kaszebskji. Sprava movë t. zv. literackji je tak mocko sparłęczonô z evoluceją kulturë jistnigo norodu, że je provdzevą poznaką ti evoluceji. Po vjalgjim wuczinku kulturalnim Cenove nje beło povożni probë sparłęczenjô movë djalektov kaszebskjich dlo stvorzenjô jedni movë literackji. Jaż do pojavjenjô sę „Zrzeszë“ nje beło też czinnjika co be sę podjął takjigo nokozu. Pojedińczi hevo pjisorz tvorzi individualno i vjalgji dzeło literackji jak „Remus” przedstovjô zvjiksza jęzek jednigo regjonu. Jęzek kulturalni jednak rozvijô sę v pjismje i v movje veższi grupë społeczni. Leno pjismo veżij postavjoné może to dokozac. „Gryf”, pjismo najigo tcevortnigo mestra Majkovskjigo, beło z noterë wo nastavje wobronni. A że v zespole redakcijnim beło vjele nje-Kaszebov, nji mogło vëchodac v movje kaszebskji.

Dzisodnjem leno je jeden cządnjik „Zrzesz“ i zespoł „Zrzeszińcov“, chteren tak grędi varunkji spełnjô.

Dzisodnjem kożdi pjisorz muszi znac wokoma svigo — djalekte całech Kaszeb, żebe zasłużec sę

na gvesną statecznosc i poczetnotę. Wobservivomë belni donądka gon stilu i język kaszebskjigo wu pojedińczech pjisarzi kaszebskjich, leno wo mocnech céchach regjonalnech. Krańcovi przikłade przedstovjają Al. Budzisz i J. Trépczik. Wobadvaji dlo njevpravnigo wucha polskjigo bezmała są nje do rozmjenjô, zdobelë vësokji artizm jęzekovi, dlo mjełosnjika kaszebjiznë snoži. Budzisz z przëmorzigo vjele mô słov rebackjigo djalektu i też kultivuje skrajną ledovosc. Dregji zôs, z nodalszigo kuńca lesokov przëjął do svigo jęzeka vjele vortnech pjervjastkov jęzekovech morfologiji (słovnictvo, składnji etc.), zagjinjętech v jinszech djalektach, nje rozmjałigo dlo vjeleżka navetka Kaszebov. Pjerszi wutvore Budzisza pojavjełë sę v „Gryfie“ i „Przyjacielu Ludu Kaszubskiego”, a Trépczika v „Zrzeszë“ i „Pjesnjoku”. Djalekt połnjovi kaszebskji, chternigo klasicznim przedstavicelę je mova „Remusa“, zatraceł v gvesni mjerze charakter kaszebskji flekseji i słovnictva na rzecz poloszeznë. Wodpovjednim terenę do vëtvorzenjô vspolni movë pjismjenni je strona karteskô. Przëmovjô za tim położenjé geografjiczné, vspolnosc céchov vszetkjich djalektov i hevož to, że z karteskjigo povjatu novjicij pjor literackjich pochodzi. Mova literackô, vëstrzegającë sę z jedni stronë za vjolgji ledovoscë i germanizmov (jęzek A. Budzisza) i polaszenjô, muszi przejmovac i popularizovac elemente movë kaszebskji zez vszetkjich djalektov, gvesno vëstrzegającë sę germanizmov, chterne razą i zachovivając céche jistni v movje i pjismje, rozvjijac movę i rozezvivac.

Trzeci nopjilovnjeszi nokoz: to vëdavnictvo literackji i popularné do wusvjadomjenigo szerszech sferov. Kaszebji dbadzą wo svoję movę gvesno, leno wuvożają ją za cos vjicij do vesmjenjô i mji vortnigo. Ten pozer szerzoni przez njemjecką szkołę i kontinuovani przez polską nje wodpovjodô provdzevi kulturze ducha. Kaszeba mô svoją movę szanovac i mjełovac, jak to vjidzimë wu podhalanov. Zemko wo to, gvesno, dopokądka sama inteligencejô po Kaszebach mjeszkającô szerzi takji zdanjé wo mjivortnoscë naszigo jęzeka. Skorno wono jednak przez postrzednjictvo kulturovi povstało, może bëc sprostovani przez jinné. Belë dovnji „Vjerni Naszińc“ ë „Bene ë Buten“, po chternech echo do dzis jesz je. Noleži leno wuszlachetnjic kaszebjiznę nech vedavov. Wuvożom, że kalędorz kaszebskji i popularné povjostkji dalë be sę vëdac i dzelec mjidze ledę przë njevjelgjich funduszach.

Z prakticznech potrzeb kulturovech naszech je ta gvesno nopjilovnjeszô, chterna be da pogłębjenjé pojęcigo mało komu znani tradiceji historeczni. Bez tonech i dobrech vedavnictvov dlo ledu kultura kaszebjiznë wostanje le v mali grepje pjonjerov. Kalędorz kaszebskji, „Remus“ i czetankji budującé i do smjechu muszą sę nalezc v koždi checzë kaszebskji.

Je jesz zacht kvesteji vožnech kulturë kaszebskji, na chterne nje przestonjemë dovac boczenjigo jak żądanjé, be njevjolgô inteligencejô wurzędniczô beła wostavjonô na terenje rodnim, nje roznekanô po cali Polsce. Bo leno wod rodnech pjervjastkov povstac može provdzevô kultura.

Sprava Etnografjicznego Muzeum Kaszebskjigo je v stonje realizaceji, tak samo Muzeum Mjejskjigo wo dosc vjolgjim zbjorze*). V pjerszim, v sklepach Szkołë Morskji v Gdinji vjele je zgromadzonech zbjorov. Tak samo Muzeum v Dębkach kol Żarnovca je czenné, jak venjiko z notatkji zez Sprawozdań Akademii Umiejętności w Krakowie z 1936 r. Podobné, skromnjeszé muzeum regjonalné je ju v Chojnicach. Na samech Kaszebach vjikszigo nji ma żodnigo.

Kjej kaszebskô lednota mô korzestac zez svoji przeszłotë muzealni, to noleži v Kartizach abo dzejińdze wurządzec takji muzeum na vjikszi dzél. p. v.

*) Dop. red. — Dva muzea v Gdinji nje vskozivają na to, żebe zbjorov beło jaż tak vjele. Njic podobnigo. Muzeum v Szkole Morskji, novszé, je zworganizované przez dr Stelmachowską, za poparcim WR ë OP; dregjim, starszim, Muzeum Mjejskjim, kjereje dr Krajewska dło Komisariatu Rządu. WR ë OP i Komisariat Rządu v Gdinji konkureją, jak vjidzemë, mjidze sobą v etnografiji kaszebskji! — Zbjore v Dębkach zebroł prof. Wrzosek.

Vjolgji Słovnjik kaszebskji Lorentza

Prôcô nowukovô nad Kaszebjizną z pomjinjęcim spusceznë po Lorentzu nje je do pomeszlenjô. Pod nają movę położeł vęgjelni kam, trvoli i tim vjicij szczestlevo kładli, że mova zdova sę zgjinąc bez żodni wo nji pamjęcë.

Wukorunovanjim prôcë Lorentza mjoł sę stac vjolgji słovnjik kaszebskji, zaczęti, ale njewukuńczoni przez gvesnože smętkovą smjerc 29 III t. r., wo czim podova „Zrzesz“ v slednim czędku,

V spravje słovnjika Lorentza spotikom sę z milnim zdanjim prof. Nitscha v cządnjiku „Język Polski“ (XXII 4 lipiec - sierpień 1937 Kraków), v chternim szerzij przedstovjając wo zasłužonjim, jakji so zdobeł v prôcë nad Kaszebjizną, pjisze, że Lorentz „nje dôł“ słovnjika, zmjerzoni kritiką svigo Słovnjika słovińskjigo: „Tylko słownika kaszubskiego Lorentz nie dał, po części zrażony rezultatem Słownika słowińskiego, w który włożył mnóstwo pracy, a który pewnym podległ krytykom jako zbyt pedantyczny,

a po części nawet sztuczny". Dlo znaczenjigo, jakji Lorentza Słovnjik mô dlo Kaszebov, noleżi bleżij przëzdrzec sę jego vortni prôcë.

Za łaskavim wużeczenjim i pozvoliństvem dr Majkovskjigo do skorzistanjô z dvuch lestov pjisanech przez Lorentza wo svoji prôcë nad Słovnjikę i ksędza Hejkjigo, wod chternigo dostaną vjêdzę wo Słovnjiku pospode podovaję, dô sę przedstavjic gvesni wobroz z zaczętigo i tvorzonigo dzeła. Przënolegô wosobno zaznaczec, że Lorentz wutrzimivoł nowukovi kontakt z dr. Majkovskjim i ks. Hejką, selając zapetanja wo mji znanech so słovach. Znąd częstô korespondencejô Lorentza v spravje robjonigo słovnjika.

Hevo, co podovô ks. Hejka:

Sp. Lorentz począł zestavjac słovnjik v roku 1933. V lesce z dnja 15. 11. 1933 pjisze: Wod kjile mjesąci mom v robocë Kaszebskji Słovnjik, do chternigo chcę vpjisac i vszetkji słova zachodząci v literaturze kaszebskji. Mjoł tej leterę „B". V dnju 25. 1. 34 donjos, że v pjęc lat pravdopodobno wukuńczi dzeło. Lëcząc 1933-ci beło be to z kuńcę roku 1937. Dnja 19. 6. 34 zamk „C", 400 stron rękopjisu, bez „cz". Môj i czervc zajęti korekturą Kulterë jego Kaszebskji. Pod 9. 1. 36 donoszô, że wukuńcził „Ł", 1800 stron rękopjisu, a złożił jen v Akademiji Berlińskji: A—Ł.

V lesce z 22. 4. 36 do dr Majkovskjigo podovô, że doszed do „M", 2000 stron manuskriptu. Spodzevô sę, że skuńczi v 1940, choc wod serzpnjika (zélnjika) 1933 zaczął. (...Mit meinem kaschubischen Wörterbuch bin ich glücklich bis zum Buchstaben M gekommen, das sind nach meiner Rechnung etwa 3/5 des Ganzen, im Manuskript über 2000 Seiten. Da werde ich wohl gegen 1940 fertig werden, denn seit August 1933 arbeite ich daran. — Dręgo mu z tim szło, bo dalij pjisze: — Es ist eine recht schwierige Sache, besonders die Wörter, die ich aus der Literatur entnehme, sind mir häufig sowoll ihrer Bedeutung wie ihrer Aussprache noch unklar und ich muss immer wieder nachfragen). — V postępnim lesce z 28. 7. 36 movji, że skuńczeł „M". Vjikszô połova jesz czekô. (...Mit dem kasch. Wörterbuch bin ich mit dem Buchstaben M fertig, es sind schon über 2000 Seiten und mehr als die Hölfte fehlt noch).

Ks. Hejka dalij podovaje: V lesce z dnja 21. 10. 36 skarżi sę, że vjele czasu mu zabrałë wobszerné rozprave: 1) Kozerovskjigo Atlas, 2) Brucknera O nazvach mjescovech, 3) Zabrockjigo Gvara Borov Tucholskjich, 4) Kamjeńskjigo Zbjor pjesnji kaszebskjich. Zamk ju „N", 2400 stron, połova całoscë. Przeszkodzałë mu przeprovadzkji v Sopoce, vëjazde dłegszi, kritikji zamovjoné przez pjisma. Z Novim Rokę 1937 doszed do „P". Prôca tero szła chutko. Nji mom njiżodnigo lestu, bo zaru na tim samim dovoł jem vejasnjenjô. Wostatni kvestjonarijusz beł z początkę marca, mjoł zapitanjô z „P". Wod tego czasu zamjilk. Zaznobjił sę mocno v połovje marca, przed Svjętami ju zaczął vstavac, ale v dregji svjęto zasnął. Słovnjika tak nje wukuńcził, to vjelgô szkoda.

Lorentz beł wudbani Słovnjik skuńczec na Godë tego roku vedle słov ks. Hejkjigo.

Ramult svjgo dregjigo tomu Słovnjika nje vëdoł. Nje wukuńczeł też svojigo Lorentz. Że nje dokozelë, povjedzoł be Remus, bo to je robota Smętka! Jednak nje przeszkodzeł Smętk Kaszebjiznje v budzenjim sę z zamjartvjcë i budovanjim vortosci njeprzemijającech. Feliks Marszôłk

GOVIT

Wodpust

2)

(Vątk przedni v »Zrzeszë« z godnjika 1936)

Zaczęło sę nobożeństvo.

Njech będze pochvaloni... Rozspjevoł sę gromjisto koscoł. Vjalgji cemnavi vołtorz, żołąci płominję vożnech, trojnech, veszavnech svjecov, mjenjąci sę wod słunka parmjenjącigo bez vesokji, malované wokna, krosę cechovnech farb, vstrzod pochnącech bełdejącigo kadzedła demov, poczestnim beł sedliszczę Boga, chteren z vižavë vołtorza mjiłotno przëjimoł korną czestnję zgromadzałigo ledu.

Tvoja czesc chvała, nasz vjeczni Panje!... Resza procesejô, jakuże peszno, jakże dzis jinkô! Skreti Bog korno v bjeletińkji kreszenje chleba, jakuże jednak parmjenjoł v słuniszku monstranceji. Jak kosnjik vstrzod dozdrzelałigo chodający zbożô, tak Bog przechodającë mjiłotno błogosłavjeł napotikané mrovja. A spjev ful chvalë zmjeszani z zvonama v cedovną muzekę, rozchodoł na zalané słunkę jezorné głade, na vałovati pola, na przidkji zberkji, na njiżechni łąkji. I szła na muzeka błogosłavjęcô coroz to dalij, v szerzave kręgji, coroz to veżij v veszavni ture, wobjimającô svjat, scigającô njeba...

Bracinji, sostrzece, Kaszebji! — zaczął ksidz kozanjé. — Wu mojech starkov, v naji prosti kaszebskji jizdebce vjisi na scanje nad stołę starosvjeckji, zczornjałi wod czasu, prosti, v żevi malovani jak naje szelbjągji krose, wobrozk Nosvjętszi Panjenkji. Kjile razi jô przebivaję wu starkov doma, teli razi zdrzę vjedno na nen dlo mje jakbe tajemni wobroz. Kjej vdarzę so dodomko, nen

wobrożk vjedno mje na woczach je. I dzivno sę tej człovjekovji na deszë robji. Kuiez bo ju przede mną z naji rodzenë vzerało na njen.

Stark povjodô, że jak le pamjętac może, nen wobroz vjedno vjisivoł na nim samim molu. I za jego starkov nagves tak beło. A tak wod pokolenjov i pokolenjov wobroz nen nają mjełotą je. Won znaje najé dzeje, najé redosce, smutkji, won znô njedobri i złi czase.

Nim dodomkę, bracinji, dlo naj Kaszebov, to ze snożech jezorov modravech, z cemnavech lasov, zberkov przidkjich, vałovatech polov, płotłô mjileczno tatczezna Kaszebskô. Zôs tim wobrozkę to ne cedovni wobroze i figure Nosvjętszi Panjenkji jak cedovni kvjotkji rozsani po calechni naji tatczeznje kaszebskji. — Tak pravjił ksidz, co vstrzod morzigo ledu z rozvjanim bjeletinkjim vłosi, z rozkrziżovanimi rękami na proroka zdovoł sę. — Że Nosvjętszô Panjenka najô wopjekunka, kaszebską nają je Vastną, dobetno svjodczą ne cedovni ji vizerunkji wod sztrędov Bôłtu do kuńcovech v połnji najech greńcov. Wona cedovno hene v nocë nad vjalgjim morzę błogosłavji mu v starosvjeckjim jesz bez kaszebskjich książętov stovjanim klosztorze żarnovskjim. Wona v Svorzevje na Belokach błogosłavji rebokom najim v cężkji jejich na morzu prôcë. Wona ve Gduńsku, v Wolevje, v Żukovje, v molach najech kaszebskjich norodnech svjętosci, na grobach Svjętopełkov, Mestvjinov, Samborov, v vołtorzach kroleje. Wona z Svjonôva błogosłavji vjernimu je ledovji. I tak bez calechną nają zemję jaż, hene daleczko dalek, pod Chojnjice v połnjé vszęde nom wodzi.

Że nają Kaszebską je Vastną, svjodczą ne wodpuste: Gromjiczni, Stremjanni, Navjedzenjô, Szklaplerzni dziso, Zélni, Sevni, Rożańcovi, Zemovi, chternech tak trojno v naji tatczeznje. p. v.

Bogusłôv XIV (1620—1637)

(V 300 latną roczeznę smjercë wostatnigo knjeza Pomorza)

Dnja 20. III. 1937 wupłenęło 300 lat wod smjercë slednigo vastë Pomorza Zochodnigo, chterno za jego żëcigo przeżivało vjelgji chvile wupodku, njiszczoné wod cezińcov. Panovanjé Bogusłova XIV beło gvesnim wukoranjim v grędiszczu jego rządov. Bezmała calechnô Europa tede to przechodzeła.

Wurodzeł sę 31. III. 1580; wojcę beł knj. Bogusłôv XIII (1603—1606) i knj. Klarë z Braunschweig-Lüneburg. Vładzę nad strzednim Pomorzę z Sztetenem vzął v 1620 po smjercë starszech bracinov Filipa II (1607—1618) i Franciszka (1618—1620); v roku 1625 po smjercë strija Filipa Julijusza, knj. na Vologoszczu, sparlęczeł calé Pomorzé Zochodné. Panovoł v grędim czase. Situacejô jego sta sę fatalnô, kjej teater vojnë trzedzestnolatni przenjos sę na nocné strone i tu sę rozgrivoł v svoji 3 faze v tak zvani vojnje dolnosasko-duńskji (1625—1629). V r. 1628 zajął Pomorzé Wallenstein, wodca vojska cesorza Ferdinanda II, przecznjika protestantizmu, i zmog Bogusłova do zakvaterovanjô cesarskjich pułkov. Mjasto Stralsund nje chcało przëjąc cesarskji załogji i na chterno cesarskji pułkovnjik v. Arnim nałożił kontribuceję v vesokoscë 150 000 talarov, vëtrzimało wod 13. V. do 23. VII. 1628 woblężenjé, do chternigo Wallenstein zacignął też Bogusłova. Vszetkji bjitve, żebe dobëc, belë podaremné, bo i mjasto wod stronë morzô beło vspomogané przez flote duńską i szvedzką. Wallenstein wod wobleganjigo wodstąpjeł, choc dovnji przësigoł, że mjasto dobędze „navetka kjejbe lińcuchami do njeba beło przëkuté". — Njedługużka vojska cesarskji poposałë na Pomorzu.

Dnja 24. VI. 1630 vëlądovoł na wostrovje Ruden Gustov Adolf szvedzkji (1611—1632) z 15 000 armiją. Wobsadzeł Usedom, Volino, Rują i pomaszerovoł na Szteteno, v chterno duńe mog bez pobjitvë 18. VII 1630. Tu mjedze wobuma vładcami doszło do wukładu, mocą chternigo Pomorzé „jaż do wostateczrigo rozstrzignjęcô i do czasu, kjej Szvedze wotrzimają copnjęcé kosztov vojennech" wostanje pod panovanjim szvedzkjim. To copnjęcé kosztov vojennech vënjosło „leno" 200 000 tal. Dlote, że Bogusłôv beł ju starim, a z bjałką svoją knj. Elzbjetą z Schlesvig-Holstein-Sondenburg dzeci nji mjoł, Gustav zapevnjeł so następstvo po jegu smjercë. Gustav jednak zgjinął vczasnji (1632) i tej Bogusłôv sę porozmjoł z przedstavjicelami stanov v 1634, dze wuchvolelë, że po jego smjercë nastanje regencejô. Ten akt beł ju jednak leno formalnim, bo Pomorzé beło do 1636 stroną, chdze provadzonô beła vojna, dze przechodzełë vojska, czë Szvedov, czë cesarskji.

Vestrzod cężkjich zgrezotov wumar 20. III. 1637 wostatni knjez i na njim vëgasła dinastejô knjezov pomorskjich. V jednosce lat potemu, 24. VI. 1648, kjej nasta wugoda vestfalskô, Szveceji dostało sę Pomorzé Przedné z Sztetenem i Rują, Brandenburgjijô zagarna Pomorzé Sledni z Kaminję.

Wumar posledné knjez Kaszebov, le nje zagjina tradicejô. Hevo sostrzeca Bogusłova XIV Anna Çroy sena svojigo dovaje sztołcec belnimu szkolnimu Mostnjikovji, pastorovji, chteren to znani je z vëdanjigo Katechizmu kaszebskjigo (Gduńsk 1643). Znani też z tego, że zakłodoł svój reformovari kóscel słovjińskji dlo movjącech mową wojcov Kaszebov.

B. Sobczak

Jan Trépczik

Woprzepołnjé

Woprzepołnjé. Bjodro graje.
Vesok słunuszko sklenji.
Wucech vjaterk, scechłë gaje.
Wumęczoné vszetko zdrzi...

Grunt vëpragłi kąsink vodë
Sëje płomę. V cenją leg
Kosnjik nade spjichę Redë...
Woprzepołnjé: łisk ë spjik.

Młodi! Turzta na veszave!
Mjita Grifa lecenjé!
Choci njeroz czamjenjé
Scignęło bë vaj v njiżavë —
Vjedno vëżij — przode zdrzë
V woprzepołnja — chcenjô skrzë...

Krotkjé przëboczinkji

— Pomorskji universitet v Grifiji (Greifswald) je założoni 17 rujana (m. X) 1456 roku przez kaszebskjigo knjeza Vartisłova IX (1417—1457). Rektorę nominalnim vjedno beł knjez. Nę wuczebnję zworganizovoł Henrik Rubenov. Do tego czasu Kaszebji studjovelë na universitece v Pradze.

— Choci germanizacejô wod dovna na Ruji szola, slednô movjącô po kaszebsku kobjeta z zveskę Guliceno wumarła tam v 1404 roku.

— Wodroda kaszebjiznë stikô sę z zveskjem Mrągovjusza i knj. Adama Czartoryskiego. Przedni, pastor gduńskji, vëdoł „słovnjik njemjecko-polskji" (1823) i jeden posłoł nemu dregjimu. Ten vskozoł na kaszebskji słova v nim zapjisané gvesnimu wuczonimu rosijskjimu.

— Pjerszim norodę, chteren dlo vjedzë zajął sę kaszebjiżną beła Rusejô.

— Naszi wojcovje v strzednech vjekach Szteteno (Stettin) nazevelë matką mjast pomorskjich.

— Gduńsk je założoni przez Svjętopołka Belnigo (1220—1266) v roku 1224.

— Njemce zakozelë na Słovińceznje kozanjov v movje kaszebskji. V dnju, chternim na zabrona v koscele evangelickjim beła wodczetanô, wuderzoł v koscoł pjorn i go spoleł. Stało to sę v Głovcvecach v r. 1888. Beła to wostatnô parafijô, v chterni nodłożij zachovoła sę mova kaszebskô. V jinnech wokolach mova najô ju zgjina v koscele, wurzędach, szkole.

Co sę czetô ë czeje

Zjazd Korporaceji »Cassubia«

V Kartuzach v dnjach 24 i 25 VII wodbivoł sę zjazd korporaceji varszavskji „Cassubji". V żëcim inteligenceji kożdi zjazd je jakbe zbliżenjim i poznanjim sę mjedze varszavską korporaceją akademikov a gvesnim dzélę społeczeństva kaszebskjigo, pomorskjigo. Choci nje zajmjemë sę bleżij samim zjazdę, bo nje beło heneż najigo vëselannjika wod redakceji „Zrzeszë", noleżi jednak temu zjazdovji woddac vortné boczenjé dlo jegu znaczenjigo szczegolno na ternje pomorskjim a i varszavskjim.

Zjazde takji mogą bëc wokazeją do vëmjanë meslë, mesli kaszebskjich, chterne nje kożdimu mogą bëc znané, a akademikov-Kaszebov przëgotują na to, co bądze v vjikszim parce vëmoga barżij vërobjonô na rodnim molu inteligencejô kaszebskô. Na ternje stolecznim, v milieu barżij polskjim i vjikszech vpłevach kulturë polskji, noleżało be zachovac vjedno statecznosc Kaszebjiznë, dejë kaszebskji, co Korporacejô povinnô mjec przede se i prostovac vszetkji te zmjiłkji społeczné, jakji na Pomorzim grędo pokuteją. Będze to nodządzlevszô, wuvożomë, prôcô na ternje korporacejinim.

Jistnô vortnota „Cassubji" na tim spoczivô, że v gvesnim dzelu pokazivô zworganizovani part inteligenceji, chterna mô tę vjidną skarnję, że zgrovô vedle svoji mocë i potrzebë do Kaszebjiznë-Pomorzeznë i że sę przësługivaje v propagandze Kaszebskji.

Członce "Cassubji" nje vszesce są Kaszebami. Prezesura wod kjile lat je v rękach nje-Kaszebov (Kitkowski, Wentowski, Kuca). Na zebranjach svojech v Varszavje mova kaszebskô nji może służec do te, że v nji dało be sę vëpovjodac leno rzecze do smjechu, ale pod hasłę: poznej svoją movę — podnjesc ji ston. To doprovadzi do zbliżenjigo mjedze najim ledę v prôcë, chterna czekô. Wod Kasubjantov żoleżi, żebe v prôcë svoji delë cos kaszebskjigo vjidnjeszigo v woparcim wo vspolné deje, co mdze varunkjem, że vszëdnô inteligencejô, spodzevajemë sę, tede njigde nje wodmovji svojigo poparcigo ë pomocë.

Nom przënolegô wokoma etnicznotë wodvożno głosec deje Cejnove, mjec podobné przesvjodczenjé wo słusznoscë naji vjalgji spravë, a v pochodze najim do Wodrodë Kaszub dożdomë, że vszetkji strzodovjiska kaszebskji przejmją sę naszą deją służenjô Kaszebjiznje. Wodpadnąc muszą słabi i bezdejovi.

Zasądzenjé

Redachtor wodpovjedzalni najigo cządnjika Inmaci Szutenberg radni mjasta Gdinji na rozpravje

Sądu Grodzkjigo v Kartuzach 13. 7. t. r. za art. wo Gduńsku z godnjika 1936 dostoł trzē tidznje zosodē i 50 zł grzivnē do zapłacenjô; vnjos wod viroku apelaceję.

Przezer vedavov

— „H a n k a s ę ż e n i" — Bernard Sychta. Wesele kaszubskie w pięciu aktach z muzyką i śpiewem. Wejherowo 1937. Skład główny: Dom Książki Polskiej w Warszawie. Str. 173. 8o.

B. Sēchta przez svoję robotę literacką zadokumentovoł, że je gvesno poetą ledovim. Bo ledovota to jegu nomjilkji temat, z chternim sę zros i je jego żēcim, belno vēczetim i konjecznim. V pjerszim akce na zakuńczenjé vēpovjodô krotko svój program społeczni, stovjając movę rodną za cos rovno vortnigo do polskji. Kożdi norod potrzebuje sztukę, v chterni poznovô svoję deszę. To mjedzenorodni kriterjum dlo kożdi sztukji dô sę v dzelu wodnjesc i do „Hankji".

Nas razi to hevo, że autor pjīsze przēpjise po polsku, a nje zdobivô sę na całovną kaszebjiznę, chterna v svojim ruchnje bez to vezerô na côs gvarovnigo. Pji ovnjô i wuvogji jęzekové są zaprzeczenjim tego, czim sę dorobk nasz postavjic może.

— „J a n t a r" R. I, zeszyt 2. Czerwiec 1937 (cena nru 3 zł) Gdynia. Cządnjik nen zvarconé je na sprave le gospodarczé. Wokoma tegu podovô przēczenkji historeczné vespole z Bôłtę. Jak poslední cządk b ł woddani vschodnim, tak nen tu spravom zochodu. V Varszavje wodbeło sę nje tak dovno zebranjé nad wustalenjim programu „Jantaru". Vskozelē, żebe cządnjik ten zajmivoł sę i kaszebjizną jakno novortnjeszim i nocekavszim dzelem polaszeznē. Mjileko nom takji fakt zapjisac.

„S t a n i c a" a R o z g ł o s n j ô P o m o r s k ô

Mjedze zrzeszenjim „Stanicē" i Rozgłosnją Radija v Tornju doszło dnja 1 czervjińca t. r. do konferenceji v spravje audicejov kaszebskjich za czas wod 1. X. 37 do 30. 4. 38. Zebranjé zagajeł v. Jonas. Ze stronē Radijostaceji przemovjoł direchtor v. Nowakowski, chteren vēsivô propoziceję planovi vespołprôcē dlo Radija i tim samim propagandē Kaszebstva v całi Polsce, ale i zagrenćę. V audicejach mô bēc podkreslonô ledovota. Kjej chodzi wo nadovanjé słuchovjiszcza na vszetkji Rozgłosnje, to Centrala v Varszavje vēmogô, żebe „audicejô beła podanô v movje kaszebskji v 100 proc. (!) zrozmjałi przez słochaczi calechni Polskji". Wuvożomē, że to je konspiracejiné zavzęcé sę na movę kaszebską, chterną Varszava chce i ządaje mjec vēkoszlavjoną. Abo dobrze po kaszebsku, abo dobrze po polsku. Njigde kaszebji nji mogą sę zgodzec na wosmjeszanjé svoji movē! Proponované audiceje do te provadzą, żebe szteczno nagjibac movę nają do poloszeznē, łomac, kaleczec i zrobjic z nji wosobną gvarę radejovą. To je tępjenjé movē kaszebskji a nje dozeranjé. Audiceje kaszebskji na całą Polskę muszą bēc tede nadované v movje **p o l s k j i**, przez R o z g ł o s n j e — v k a s z e b s k j i. To je najé stanovjiszcze, wod chternigo nje wodstąpjimē i nje copnjemē sę przed wużecim jakjile akceji dlo zaprzestanjô szkodlevi dlo Kaszebjiznē robotē Radija.

C z v j o r t ô m o v a n o r o d n ô v S z v a j c a r e j i

Wokoma wurzędovech wuznanech v Szvajcareji jęzekov: njemjeckjigo, franceskjigo i vłoskjigo, wuznani bdze czvjorti: jęzek reto-romańskji, chternim movji 44 tes. Szvajcarov, a vjic 1 proc. lednotē tegu krôju. Mova ta, sigającô jesz czasov rzēmskjich, v strzednech vjekach vēpartô, rozrosła znovużka v XVI st. Dzisodnję v jęzeku reto-romańskjim są ju gramatikji, słovnjikji, rozbudovelē szkolnictvo ledové etc. Je gves wupravnjoni z tima trzemi jęzekami.

Czekavé, jakjima motivami służelē so, dokozivającē potrzebę vēpłenjęcô movē reto-romańskji. Szvajcarijô stovjô sę ze svoją dejologiją demokraticzną procem dichtatorskjim s'stemom panejącim v jinszech państvach. Wopjerają sę całovnimu wupaństvovjenjimu człovjeka — za to chcą wuczłovjeczec państvo; noveższą zôs mądroscą — przeczno do totalizmu — je zdrovi federacejini partikularizm. Szvajcarejô povożô tradiceję jakno vożni czennjik państvovotvorczi, mô podobną tczę dlo godnotē i svobodē wosobjisti a tim samim dlo movē tatczeznē i szaneje pravo chocbe nodrobnitinkjigo partu etnicznigo.

Le podaremnó, tak je v Szvajcareji — ale zvażeta — czē to je do po neszlenjigo v tech państvach, dze rozmajité partije „narodové" tec gonją, żebe zabjic całą individualnotę, dze vkleszczec chcą kożdą svobodną mesl v tribe machinē państvovi?

R o c z e z n e h i s t o r e c z n é v z é l n j i k u

1. VIII. 1326	wumar Vartislôv IV knj. Pom. - Volgast.
1. VIII. 1332	pobjitva kol Kremmer Damm (Barnjim III z Brandenburczikami).
4. VIII. 1628	zakuńczenjé njedoszłigo wobleganjô Stralsundu przez Wallensteina.
8. VIII. 1381	posvjęcenjé molu pod klosztor v Kartuzach przez o. Deterhusa.
10. VIII. 1930	vēstąpjenjé min. Treviranusa v spravje Pomorza.

Tłukjem „Zrzeszē Kaszēbskji" v Kartuzach.

ZRZESZ KASZËBSKO

DODOVK

babjevjerstvo — zabob., przesąd
blaskac — patrzyć
bleszczati — ponury
blisko — krótko
całovno — zupełnie
cemżô — ciemność
chejac — uciekać
chlastavjica — błyskawica wielka, burza
chmore — zakamarki
chvecenjé — zwarcie
dołomońistvo — naiwność
domeszloni — domniemany
drapc — pazur
dretkji — cierpki, gorzki
dzisodnjem — dziś, obecnie
łoża — ramy
meszlenota — umysłowość
mjiłkji — miły
mjileczno — miło
mjodovi — miodowy
mjodni — słodki
narabczec — najść gwałtownie
njebezpjecznoscovi — niebezp.
nocni — północny
noterni — naturalny
pjilovni — pilny
poczesni — zaszczytny
poczętkovac — zaczynać
podolni — głęboko położony
podsada — zasadzka
pojiga — swoboda
połnjovi — południowy
posadłové — siedziba, posiadłość
posledni — ostatni
pospjevac — śpieszyć
postrzednjictvo — pośrednictwo
poznaka — znak, godło
procimko do — w stosunku do
przeczno — przeciwnie
przecznjik — przeciwnik
przëgreńca — pogranicze
przëmorskji — nadmorski
rozkaszebjic — przetłumaczyć, wyjaśnić
rozezvivac — roznosić (o wiad.)
rozskoscerzec — najeżyć
skoma — tęsknota
svoboda — wolność
sznepringa — gwałtowne szukanie
sztołcenjé — kształcenie
tej sej — od czasu do czasu
ternosc — teraźniejszość
tovarzec — towarzyszyć
wokoma — obok, oprócz
wotrok — następca, potomek
vkrąg — w koło, w obrębie
vortni — wartościowy
vseapartni — indywidualny.
vstron — na uboczu
vszëdnosc — ogół
zafarva — zabarwienie
zastrzega — zastrzeżenie
zgasec — wymazać
znajorz — znawca
zocemk — ciemnica, ciemność
zorękovac — poręczać
zosoda — więzienie
zvjartosc — zawziętość